

**MILLIY TARIXIY MEROS ASOSIDA BO’LAJAK TARIX O’QITUVCHILARINING
MILLIY IDENTIKLIGINI RIVOJLANTIRISH**

Sharipov Olimjon Oripovich
Mustaqil tadqiqotchi, Jizzax davlat pedagogika universiteti

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.21204638>

Annotatsiya. Mazkur maqolada milliy tarixiy meros asosida bo’lajak tarix o’qituvchilarining milliy identikligini rivojlantirish masalalari yoritilgan. Unda tarixiy merosning milliy o’zlikni anglash, tarixiy xotira, fuqarolik mas’uliyati va kasbiy tayyorgarlikdagi o’rni tahlil qilingan. Shuningdek, tarix ta’limida milliy qadriyatlar, tarixiy manbalar, muzey materiallari, tarixiy yodgorliklar va mahalliy tarixiy merosdan foydalanishning pedagogik imkoniyatlari asoslab berilgan.

Kalit so’zlar: milliy identiklik, milliy tarixiy meros, tarixiy xotira, tarix ta’limi, milliy qadriyatlar, tarixiy tafakkur.

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы развития национальной идентичности будущих учителей истории на основе национального исторического наследия. Анализируется роль исторического наследия в формировании национального самосознания, исторической памяти, гражданской ответственности и профессиональной подготовки будущих педагогов.

Ключевые слова: национальная идентичность, историческое наследие, историческая память, историческое образование, национальные ценности.

Abstract. The article examines the development of national identity among prospective history teachers on the basis of national historical heritage. The role of historical heritage in shaping national self-awareness, historical memory, civic responsibility and professional training is analyzed.

Keywords: national identity, national historical heritage, historical memory, history education, national values.

Bugungi globallashuv sharoitida milliy identiklikni saqlash va rivojlantirish ta’lim tizimining muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Axborot oqimining kuchayishi, turli madaniy ta’sirlarning kengayishi va yoshlar dunyoqarashida yangi qarashlarning shakllanishi milliy qadriyatlar, tarixiy xotira va milliy o’zlikni anglash masalalariga yanada mas’uliyat bilan yondashishni talab etmoqda. Ayniqsa, tarix fani bu jarayonda alohida ahamiyatga ega bo’lib, u shaxsda o’tmishga ongli munosabat, milliy g’urur, tarixiy tafakkur va fuqarolik pozitsiyasini shakllantiradi.

O’zbekiston Respublikasining “Ta’lim to’g’risida”gi Qonunida ta’limning asosiy maqsadlaridan biri sifatida barkamol, mustaqil fikrlaydigan, ma’naviy yetuk shaxsni tarbiyalash belgilangan [1]. Bu vazifani amalga oshirishda tarix ta’limining o’rni beqiyosdir. Chunki tarixiy bilimlar orqali yosh avlod o’z xalqining kelib chiqishi, davlatchilik an’analari, madaniy merosi, buyuk ajdodlari va milliy qadriyatlari haqida tasavvurga ega bo’ladi.

“Yangi O’zbekistonning taraqqiyot strategiyasi”da ham yoshlarni vatanparvarlik, milliy qadriyatlarga hurmat va yuksak ma’naviyat ruhida tarbiyalash masalalari ustuvor vazifalar qatorida belgilangan [2]. Shu nuqtayi nazardan qaraganda, bo’lajak tarix o’qituvchilarida milliy identiklikni rivojlantirish nafaqat oliy pedagogik ta’limning, balki jamiyat ma’naviy taraqqiyotining ham muhim shartidir.

Bo'lajak tarix o'qituvchisi kelajakda o'quvchilarga tarixiy bilim beruvchi mutaxassis bo'lish bilan birga, ularda tarixiy xotira, milliy o'zlikni anglash va Vatanga daxldorlik hissini shakllantiruvchi pedagog sifatida faoliyat yuritadi. Shuning uchun u milliy tarixiy merosni chuqur bilishi, tarixiy manbalarni tahlil qila olishi, milliy qadriyatlarni zamonaviy pedagogik jarayon bilan uyg'unlashtira olishi zarur. Mazkur maqolada milliy tarixiy meros asosida bo'lajak tarix o'qituvchilarining milliy identikligini rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlari yoritiladi.

Milliy identiklik shaxsning o'z millatiga mansubligini anglash, milliy qadriyatlarga hurmat bilan qarash, tarixiy xotiraga ega bo'lish, o'z xalqining madaniy merosi va ijtimoiy taraqqiyotiga daxldorlik hissini tuyishida namoyon bo'ladi. Milliy identiklik faqat hissiy tushuncha emas, balki bilim, qadriyat, munosabat va faoliyat birligidan iborat murakkab ijtimoiy-pedagogik hodisadir.

Milliy tarixiy meros esa milliy identiklikni shakllantirishning asosiy manbalaridan biridir. U xalqning ko'p asrlik tarixiy tajribasi, davlatchilik an'analari, ilm-fan, madaniyat, san'at, me'morchilik, xalq og'zaki ijodi, urf-odat va qadriyatlarini o'z ichiga oladi. Tarixiy meros orqali shaxs o'z xalqining o'tmishi, taraqqiyot yo'li va madaniy ildizlarini anglaydi. Shu bois tarixiy merosni o'rganish talabalarda milliy o'zlikni anglash va tarixiy davomiylik hissini shakllantiradi.

O'zbekiston Respublikasi birinchi prezidenti I.A. Karimov “Yuksak ma'naviyat — yengilmas kuch” asarida ma'naviyatni inson va jamiyat taraqqiyotining eng muhim tayanchi sifatida talqin etadi [3]. Bu fikr tarix ta'limi uchun ham muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi. Chunki tarixiy merosni o'rganish orqali talaba nafaqat tarixiy faktlarni biladi, balki o'z xalqining ma'naviy tajribasi, qadriyatlari va tarixiy saboqlarini anglaydi.

M. Quronov milliy tarbiya masalasini yosh avlodni milliy qadriyatlar, tarixiy xotira va ma'naviy meros asosida tarbiyalash jarayoni sifatida izohlaydi [4]. Ushbu yondashuvdan kelib chiqib aytish mumkinki, bo'lajak tarix o'qituvchilarida milliy identiklikni rivojlantirish jarayoni ularning tarixiy bilimlarini boyitish bilan birga, ularda milliy qadriyatlarga ongli munosabatni ham shakllantirishi kerak.

Tarix ta'limida milliy tarixiy merosdan foydalanish bir necha pedagogik imkoniyatlarni yuzaga chiqaradi. Birinchidan, tarixiy meros bilim beruvchi manba sifatida xizmat qiladi. Talaba tarixiy manbalar, yozma yodgorliklar, arxiv hujjatlari, tarixiy xaritalar va muzey materiallari orqali tarixiy voqealarni chuqurroq o'rganadi. Ikkinchidan, tarixiy meros tarbiyaviy ta'sir kuchiga ega. Buyuk allomalar, davlat arboblari, ma'rifatparvarlar, jadidlar va milliy qahramonlar faoliyatini o'rganish talabalarda milliy g'urur va vatanparvarlik tuyg'usini kuchaytiradi. Uchinchidan, tarixiy meros talabalarning tarixiy tafakkurini rivojlantiradi. Chunki tarixiy manbalar bilan ishlash jarayonida talaba voqealarni tahlil qiladi, sabab-oqibat aloqalarini aniqlaydi, taqqoslaydi va mustaqil xulosa chiqaradi.

Bo'lajak tarix o'qituvchilarining kasbiy tayyorgarligida tarixiy tafakkur muhim o'rin egallaydi. Tarixiy tafakkur o'tmish voqealarini anglash, ularni bugungi kun bilan bog'lash, tarixiy jarayonlarga tanqidiy va ilmiy yondashish ko'nikmasidir. U. Mansurov tarix o'qitish metodikasida tarixiy bilimlarni o'quvchilarga yetkazishda manbalar, ko'rgazmali vositalar, tarixiy xaritalar va mustaqil topshiriqlardan foydalanish zarurligini ta'kidlaydi [5]. Demak, bo'lajak tarix o'qituvchilarida milliy identiklikni rivojlantirishda tarixiy tafakkurni shakllantirish alohida ahamiyat kasb etadi.

Milliy tarixiy meros asosida ta'lim jarayonini tashkil etishda interfaol metodlardan foydalanish samarali natija beradi. Jumladan, muammoli ta'lim, loyiha metodi, debat, esse,

konseptual xarita, klaster, tarixiy manba tahlili, muzey darsi, ekskursiya va refleksiv topshiriqlar talabalarning faol ishtirokini ta’minlaydi. N.N. Azizxo’jayeva pedagogik texnologiyalarni qo’llashda o’quvchi va talabaning mustaqil fikrlashi, faol ishtiroki va amaliy faoliyatini kuchaytirish zarurligini asoslab bergan [6]. Shu jihatdan milliy tarixiy merosga asoslangan ta’lim jarayoni ham talabaning faolligini oshirishi, uni tayyor bilimni qabul qiluvchi emas, balki tarixiy bilimni izlovchi va tahlil qiluvchi subyektga aylantirishi lozim.

Nishonova S. komil inson tarbiyasi masalasini yoritishda ta’lim-tarbiya jarayonining milliy qadriyatlar, ma’naviy meros va axloqiy kamolot bilan uzviy bog’liqligini asoslab beradi [7]. Bu yondashuv bo’lajak tarix o’qituvchilarida milliy identiklikni rivojlantirishda tarixiy merosning tarbiyaviy imkoniyatlaridan maqsadli foydalanish zarurligini ko’rsatadi.

Hamdamova M. ma’naviyat asoslarini tahlil qilar ekan, shaxs kamolotida tarixiy xotira, milliy qadriyatlar va ma’naviy merosning o’rnini alohida ta’kidlaydi [8]. Shu nuqtayi nazardan, tarixiy merosni o’rganish talabalarning nafaqat bilim darajasini, balki ularning ma’naviy dunyoqarashi va milliy o’zligini anglash jarayonini ham rivojlantiradi.

Yo’ldoshev J.G. va Usmonov S.A. pedagogik texnologiyalarni ta’lim jarayoniga tatbiq etishda o’quvchi va talabalarning mustaqil fikrlashi, ijodiy yondashuvi hamda amaliy faoliyatini kuchaytirish muhimligini ta’kidlaydi [9]. Milliy tarixiy meros asosida tashkil etilgan mashg’ulotlarda loyiha, muammoli ta’lim, manba tahlili va refleksiv topshiriqlardan foydalanish aynan shu metodik yondashuvga mos keladi.

Toshpo’latov T. va G’afforov Y. tarix o’qitish metodikasida tarix darslarining ta’limiy, tarbiyaviy va rivojlantiruvchi vazifalari o’zaro bog’liq holda amalga oshirilishini ko’rsatadi [10]. Bu esa milliy tarixiy merosdan foydalanish tarix ta’limida faqat bilim berish emas, balki talabalarda milliy qadriyatlarga hurmat, tarixiy tafakkur va fuqarolik mas’uliyatini shakllantirishga ham xizmat qilishini tasdiqlaydi.

Bo’lajak tarix o’qituvchilarida milliy identiklikni rivojlantirishda mahalliy tarix materiallaridan foydalanish ham muhim ahamiyatga ega. Talaba o’z yashab turgan hududi, viloyati, shahri yoki qishlog’i tarixini o’rganganida tarixiy jarayonni o’z hayoti bilan bog’laydi. Mahalliy tarixiy yodgorliklar, muzeylar, arxiv ma’lumotlari, tarixiy shaxslar faoliyati va xalq xotirasiga oid materiallar talabalarda tarixga nisbatan shaxsiy daxldorlik hissini kuchaytiradi. Bu esa milliy identiklikning emotsional va qadriyatli asoslarini mustahkamlaydi.

Tarixiy meros asosida milliy identiklikni rivojlantirish jarayonida quyidagi tarkibiy yo’nalishlarni ajratish mumkin. Birinchi yo’nalish — motivatsion yo’nalish bo’lib, u talabalarda milliy tarixga qiziqish, ajdodlar merosiga hurmat va tarixiy bilim olishga ehtiyojni shakllantiradi. Ikkinchi yo’nalish — kognitiv yo’nalish bo’lib, u tarixiy bilimlar, manba bilan ishlash, tarixiy faktlarni tahlil qilish va tarixiy jarayonlarni anglash ko’nikmalarini rivojlantiradi. Uchinchi yo’nalish — faoliyatli yo’nalish bo’lib, u amaliy topshiriqlar, loyiha ishlari, ekskursiyalar, taqdimotlar va mustaqil tadqiqotlar orqali amalga oshiriladi. To’rtinchi yo’nalish — refleksiv yo’nalish bo’lib, u talabaning o’z qarashlarini baholashi, tarixiy merosga munosabatini anglab borishi va kelajakdagi pedagogik faoliyatida undan foydalanish yo’llarini belgilashiga xizmat qiladi.

Mazkur yo’nalishlar asosida tashkil etilgan ta’lim jarayoni bo’lajak tarix o’qituvchilarining nafaqat bilim darajasini, balki ularning kasbiy va shaxsiy sifatlarini ham rivojlantiradi. Xususan, talabalarda tarixiy xotira, milliy qadriyatlarga hurmat, mustaqil fikrlash, tahliliy yondashuv, fuqarolik mas’uliyati va pedagogik refleksiya kabi sifatlar shakllanadi.

Tadqiqot jarayonida milliy tarixiy meros asosida tashkil etilgan ta’lim mashg’ulotlari talabalarning tarixiy materialni chuqurroq anglashiga, milliy qadriyatlarga nisbatan ongli munosabatining kuchayishiga va kasbiy motivatsiyasining ortishiga xizmat qilishi kuzatildi. Ayniqsa, tarixiy manbalar, muzey eksponatlari, arxiv hujjatlari va tarixiy yodgorliklar bilan ishlash talabalarning tarixga nisbatan qiziqishini oshiradi. Bunday topshiriqlar orqali talaba o’tmish voqealarini shunchaki eslab qolmaydi, balki ularni tahlil qiladi, baholaydi va bugungi ijtimoiy jarayonlar bilan bog’laydi.

Raqamli tarixiy resurslardan foydalanish ham tarix ta’limining samaradorligini oshiradi. Elektron kutubxonalar, raqamlashtirilgan arxiv hujjatlari, virtual muzeylar, tarixiy xaritalar va multimedia materiallari talabalarga tarixiy merosni zamonaviy axborot muhiti orqali o’rganish imkonini beradi. Bu jarayon talabalarning mustaqil izlanish ko’nikmalarini kuchaytiradi va tarixiy materiallarni chuqurroq o’zlashtirishga yordam beradi.

Shuningdek, milliy tarixiy meros asosida tashkil etilgan ta’lim jarayoni bo’lajak tarix o’qituvchilarining tarbiyaviy faoliyatga tayyorgarligini ham oshiradi. Chunki kelajakdagi tarix o’qituvchisi o’quvchilarga tarixiy bilim berish bilan cheklanib qolmasdan, ularda milliy g’urur, Vatanga muhabbat, tarixiy xotira va fuqarolik mas’uliyatini shakllantirishi zarur. Bu esa o’qituvchidan tarixiy merosni pedagogik maqsadga yo’naltirilgan holda tanlash, tahlil qilish va dars jarayoniga tatbiq eta olish kompetensiyasini talab qiladi.

Xulosa qilib aytganda, milliy tarixiy meros bo’lajak tarix o’qituvchilarining milliy identikligini rivojlantirishda muhim pedagogik manba hisoblanadi. U talabalarda tarixiy xotira, milliy o’zlikni anglash, milliy qadriyatlarga hurmat, fuqarolik mas’uliyati va tarixiy tafakkurni shakllantirishga xizmat qiladi.

Milliy tarixiy merosdan samarali foydalanish bo’lajak tarix o’qituvchilarining kasbiy tayyorgarligini kuchaytiradi. Chunki tarix o’qituvchisi kelajakda yosh avlodga nafaqat tarixiy bilim beradi, balki ularning ma’naviy dunyoqarashi, milliy g’ururi va fuqarolik pozitsiyasini shakllantirishda ham bevosita ishtirok etadi. Shu sababli oliy pedagogik ta’lim jarayonida milliy tarixiy merosni o’rganish, tahlil qilish va pedagogik jarayonga tatbiq etish masalalariga alohida e’tibor qaratish lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati

1. O’zbekiston Respublikasining “Ta’lim to’g’risida”gi Qonuni. O’RQ–637-son. 2020-yil 23-sentabr.
2. O’zbekiston Respublikasi Prezidentining “2022–2026-yillarga mo’ljallangan Yangi O’zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to’g’risida”gi PF–60-son Farmoni. 2022-yil 28-yanvar.
3. Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat — yengilmas kuch. — Toshkent: Ma’naviyat, 2008.
4. Quronov M. Milliy tarbiya. — Toshkent: Ma’naviyat, 2007.
5. Mansurov U. Tarix o’qitish metodikasi. — Toshkent: TDPU, 2022.
6. Azizxo’jayeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. — Toshkent: O’zbekiston Yozuvchilar uyushmasi Adabiyot jamg’armasi nashriyoti, 2006.
7. Nishonova S. Komil inson tarbiyasi. — Toshkent: Istiqlol, 2003.
8. Hamdamova M. Ma’naviyat asoslari. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2008.
9. Yo’ldoshev J.G., Usmonov S.A. Pedagogik texnologiya asoslari. — Toshkent: O’qituvchi, 2004.
10. Toshpo’latov T., G’afforov Y. Tarix o’qitish metodikasi. — Toshkent: Turon-Iqbol, 2010.